

T.C.

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ

İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ÖĞRENCİLERİN ATEİZM VE DEİZM'LE İLGİLİ SORDUĞU
SORULAR VE BU SORULARA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK
BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN VERDİĞİ CEVAPLARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

Hazırlayan

Elif YÜCEL

DENİZLİ, 2024

T.C.

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ

İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ÖĞRENCİLERİN ATEİZM VE DEİZM'LE İLGİLİ SORDUĞU
SORULAR VE BU SORULARA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK
BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN VERDİĞİ CEVAPLARIN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

Elif YÜCEL

Proje Danışmanı: Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Tezsiz Yüksek Lisans Programı: Manevi Destek ve Rehberlik

Elif YÜCEL tarafından hazırlanan “Öğrencilerin Ateizm ve Deizm’le İlgili Sorduğu Sorular ve Bu Sorulara Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Verdiği Cevapların Değerlendirilmesi” adlı tezsiz yüksek lisans dönem projesi danışmanlığında hazırlanmış olup **Tarih girmek için burayı tıkladın** tarihinde son kontrolü yapılarak Pamukkale Üniversitesi İslam İlimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Manevi Destek ve Rehberlik tezsiz yüksek lisans dönem projesi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Danışman
Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nuntarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

BEYAN

Bu projenin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Elif YÜCEL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
GİRİŞ.....	1
A. Araştırmanın Konusu ve Problemi	1
B. Araştırmanın Amacı	2
C. Araştırmanın Önemi	2
D. Araştırmanın Yöntemi	3
E. Araştırmanın Evreni ve Örneklem.....	3
F. Hipotezler	3
G. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları.....	4
H. Araştırmada Kullanılan Materyaller	4
BİRİNCİ BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE	
1.1. Din Nedir?	5
1.2. Ateizm	5
1.2.1. Tanımı, Tarihsel Süreci ve Mahiyeti.....	5
1.3. Deizm	8
1.3.1. Tanımı, Tarihsel Süreci ve Mahiyeti.....	8
İKİNCİ BÖLÜM: BULGULAR	
2.1. Ateizmle İlgili Sorular ve Yanıtlar	12
2.2. Deizmle İlgili Sorular ve Yanıtlar	16
SONUÇ.....	21
KAYNAKÇA.....	22
KAYNAK KİŞİLER.....	23

ÖNSÖZ

Din insanlık tarihinin her döneminde önemini koruyan insanların birçoğunun da saygı duyduğu ciddi bir müessesedir. Bir yerde bir insan topluluğu varsa muhakkak orada ister beşeri ister ilahi olsun din varlığını hemen gösterir ve hissettirir. Çünkü insanoğlu yaşadığı dünyayı, çevreyi, kendini, ilişkide bulunduğu bulunmadığı diğer insanları anlamak, yorumlamak, analiz edip sentez yapabilmek için kendinden daha üstün bir varlığa ihtiyaç duymuştur. Yaşanılan olumlu olumsuz her türlü olay, durum, felaket, acı, beklenti ve istek karşısında kendini aciz hissedip tanrı ya da tanrılara güvенеbileceğine inanmış ve bu durum psikolojik olarak da insanın rahatlamasını sağlamıştır.

Dünya insanlığının yarısından fazlasında teist bir anlayış hâkimdir. Ancak günümüzde belirgin bir biçimde “ateizm” ve “deizm” denilen inanç biçimleriyle de karşılaşmaktadır. Bu araştırmada, ortaokul ve lise öğrencileri arasında ateizm ve deizmin yayılmasına bağlı olarak öğrencileri söz konusu inançlara götüren inanç eksenli soru ve sorunların öğretmenler tarafından tespiti ve öğretmenlerin de bu soru ve sorunlar karşısında vermiş oldukları cevapların, tutum ve davranışların irdelenmesi ve incelenmesi amaçlanmıştır.

Giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, kapsam ve sınırlılıkları ve kullanılan materyaller hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde ateizm kavramı, ateizmin tarihsel süreci, deizm kavramı ve deizmin tarihsel seyri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise ateizm ve deizmle ilgili öğretmenler tarafından tespit edilen soru/sorunlar ve bu sorulara öğretmenlerin verdiği cevaplar nitel analiz yöntemiyle değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Bu süreçte tez konumu belirleme aşamasından itibaren bilgi ve deneyimleri ile bu çalışmama katkısı büyük olan Hocam Sn. Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK'e teşekkürlerimi sunuyorum. Tez çalışma ve yazma aşamasında ihtiyaç duyduğum anda desteğini esirgemeyen kardeşim Doç. Dr. Muhammet YEŞİLYURT'a, okul ve sınıf içinde bilgi ve izlenimlerini benimle paylaşan ve anketime katkı sağlayan çok değerli meslektaşlarıma teşekkür ediyorum. Her zaman olduğu gibi bu uzun ve zorlu süreçte her türlü maddi ve manevi destekleri ve anlayışlı tavırlarıyla yanımda olan, çok büyük teşekkürü hak eden kıymetli eşim Raşit YÜCEL'e ve biricik canım kızım Betül YÜCEL'e de şükranlarımı sunuyorum.

Elif YÜCEL

Denizli-2024

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Proje Özeti

Projenin Başlığı: Öğrencilerin Ateizm ve Deizm’le İlgili Sorduğu Sorular ve Bu Sorulara Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenlerinin Verdiği Cevapların Değerlendirilmesi	
Projeyi Hazırlayan: Elif YÜCEL	Danışmanı: Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK
Kabul Tarihi:	Sayfa Sayısı:
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Programı: Manevi Destek ve Rehberlik
<p>Bu çalışmada, ortaokul ve lise öğrencileri arasında ateizm ve deizmin yayılmasına bağlı olarak öğrencileri söz konusu inançlara götüren inanç eksenli soru ve sorunların Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri tarafından tespiti ve öğretmenlerin de bu soru ve sorunlar karşısında vermiş oldukları cevapların, tutum ve davranışların irdelenmesi ve incelenmesi amaçlanmıştır. Giriş bölümünde araştırmanın konusuna, amacına, önemine, yöntemine, kapsam ve sınırlılıklarına ve kullanılan materyallere yer verilmiştir. Birinci bölümde ateizm kavramı, ateizmin tarihsel süreci, deizm kavramı ve deizmin tarihsel seyri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise ateizm ve deizmle ilgili öğretmenler tarafından tespit edilen sorular ve bu sorulara öğretmenlerin verdiği cevaplar nitel analiz yöntemiyle değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Araştırma neticesinde, ortaokul öğrencilerinden ziyade lise öğrencilerinin ateizm ve deizmi duyduğu, bir kısmının felsefe veya din derslerinden, bir kısmının sosyal medya, internet, basın yayın organlarından (dergi, kitap vb.) ve sosyo-kültürel çevrelerinden bu kavramları görüp öğrendikleri sonucuna ulaşılmıştır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin yeterli ve yetkin dini bilgi ve anlayışa sahip olması ve araştırma, öğrenme, bilgilendirme şuuruyla hareket etmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bahsi geçen öğretmenlerin ateizm, deizm ve benzeri türdeki çeşitli inançların öğrencilerin zihninde oluşturduğu soru ve sorunlar karşısında donanımlı olmaları ve doyurucu ve tatmin edici cevaplar üretmeleri gerektiği görülmüştür.</p>	
Anahtar kelimeler: Din Felsefesi, Ateizm, Deizm, Din.	

Title of the Project: Evaluation of the Questions Asked by Students About Atheism and Deism and the Answers Given by Religious Culture and Ethics Teachers to These Questions	
Author: Elif YÜCEL	Supervisor: Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK
Date:	Nu. of pages:
Department: Philosophy and Religious Studies	Subfield: Spiritual Support and Guidance
<p>In this study, it is aimed to identify the belief-based questions and problems that lead students to these beliefs due to the spread of atheism and deism among secondary school and high school students by Religious Culture and Moral Knowledge teachers and to examine and analyze the answers, attitudes and behaviors of teachers and teachers in the face of these questions and problems. In the introduction section, the subject, purpose, importance, method, scope and limitations of the research and the materials used are included. In the first chapter, information is given about the concept of atheism, the historical process of atheism, the concept of deism and the historical course of deism. In the second part, the questions determined by the teachers about atheism and deism and the answers given by the teachers to these questions were evaluated and interpreted using the qualitative analysis method. As a result of the research, it was concluded that high school students, rather than secondary school students, hear about atheism and deism, some of them learn about these concepts from philosophy or religion courses, some of them from social media, internet, media (magazines, books, etc.) and socio-cultural environments. It has been understood that Religious Culture and Ethics teachers should have sufficient and competent religious knowledge and understanding and act with the awareness of research, learning and informing. It has been observed that the teachers in question should be equipped to face the questions and problems created by atheism, deism and similar beliefs in the minds of the students and should produce satisfying and satisfying answers.</p>	
Keywords: Philosophy of Religion, Ateism, Deism, Religion.	

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu ve Problemi

İnsanın kendinden üstün yüce bir varlığa inanç geliştirmesi, yaratılışında mevcut olan bir özelliktir. Bu nedenle inanmak, insan için her daim bir ihtiyaç olarak varlığını sürdürmüştür. Ancak insanlık tarihi boyunca Tanrı'nın varlığını inkâr eden ya da reddeden ve kendilerine bundan dolayı *ateist* denilen insanlar da olagelmıştır. Bunun yanında ayrıca Tanrı'nın varlığını kabul etmekle birlikte vahyi ve vahyin getirdiği her şeyi reddeden, sadece akli ve bilimi esas alıp diğer metafizik herşeyi reddeden ve kendilerine *deist* denilen insanlar da bulunmaktadır.

16. yüzyılda Avrupa'da başlayan deistik düşünce 18. yüzyılda artık kendini iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır. Özellikle Avrupa'da kilisenin ve din adamlarının dogmatik düşünceleri, onların bilimsel çalışmalara ve bilim insanlarına karşı gösterdikleri baskılar, zulümler, dini kendi tekellerinde görmeye yönelik tavır ve tutumları sebebiyle insanlar dinden soğumuş ve uzaklaşmışlardır. Dinden uzaklaşan bir insan da zamanla artık Tanrı'yı hayatına dâhil etmeyen, seküler bir hayat tarzını benimseyen bir varlığa dönüşebilmekte önce deist sonra da ateist bir hayatı benimseme yolunu tercih edebilmektedir.

Günümüzde sekülerleşme ile birlikte yaygınlaşan ateizm ve deizm gibi inanç akımları, Türkiye'de de son yıllarda çeşitli söylem ve tartışmalarla gündemi meşgul etmektedir. Özellikle son yıllarda ortaokullarda da adını duyurmaya başlayan ateizm ve deizm, liselerde ise artık neredeyse tüm öğrenciler tarafından bilinmektedir. Lise öğrencilerinin, din karşıtı olan bu akımlarla alâkadar olması hem felsefe hem de din derslerinde gündeme gelmektedir. Bu konularla ilgili öğrencilerden gelen sorularla karşılaşan özellikle felsefe ve din öğretmenlerinin sorulara yaklaşımı da çeşitlilik göstermektedir. Dolayısıyla öğrencinin aldığı cevaplarda ikileme düşmesi de muhtemel olabilmektedir.

Gençlerin artık seküler dünyadan ilgi ve merak duyduğu her şeye bir tıkla ulaşabilme imkânına sahip olması ve yaşadığı sosyo-kültürel çevre, inancında değişimlerin oluşmasına, daha fazla özgürlüğe, rahat ve konfora ulaştıracak şekilde yaşama isteğine de sebep olmaktadır. Bu çalışma ile ortaokul ve liselerdeki öğrencilerin ateizm veya deizm gibi akımlarla ilgili Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerine sormuş oldukları sorular ya da belirtmiş oldukları sorunlar, bu soru ve sorunlara karşılık öğretmenlerin vermiş olduğu cevaplar irdelenip incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak ortaya konulacak olan

bu çalışmanın, problemlerin ortaya çıkarılıp soru ve sorunların çözüme kavuşturulmasına katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Ülkemizde din karşıtı akımlara yönelik nedenlerini incelerken farklı kesimlerle karşılaşmaktadır. Bunlardan bir kısmı Hristiyanlık gibi İslam'ın da bilim ile çatıştığını, akla aykırı ilkeler barındırdığını, insana özgürlük tanımadığını, dünyayı ihmal ettiğini ve İslam dünyasının bundan dolayı geri kaldığını iddia ederek din karşıtı görüşleri savunmaktadırlar. Oysa ki İslam dünyasında marjinal grupların savunduğu aşırı yorumların dışında, batıda deizmi haklı kılan hiçbir nedenin İslam'da olmadığı görülmektedir.

B. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada, ortaokul ve lise öğrencileri arasında ateizm ve deizmin yayılmasına bağlı olarak öğrencileri söz konusu inançlara götüren inanç eksenli soru ve sorunların öğretmenler tarafından tespiti ve öğretmenlerin de bu soru ve sorunlar karşısında vermiş oldukları cevapların nitel analiz yöntemiyle incelenmesi ve değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

C. Araştırmanın Önemi

Küreselleşen ve sekülerleşen dünyada yaşam, insan için artık gitgide zorlaşmaktadır. İnsanlar, bireysel, dinî, sosyal, kültürel ve ekonomik koşulların kendisini çepeçevre kuşattığı ve kimi zaman sınırlamalar getirdiği bir ortamda daha özgür bir hayatı tercih etmek istemektedir. Bunun yanında, dünyadaki insan nüfusu giderek çoğalırken insanın hayatını devam ettirmesi için gereken kaynakların gittikçe azalması, dünyada yaşanan kötülükler, savaşlar, mücadeleler, adaletsizlik vs. insanoğlunu yeni inanç arayışlarına yöneltmiş bunun neticesinde dünyada birçok dini akım ve inanç grubu ortaya çıkmıştır. Değişimin çok hızlı ve baş döndürücü bir şekilde yaşandığı bu dünyada, olumlu ya da olumsuz her durum ülkemizi ve özellikle geleceğimizin umudu olan gençlerimizi de etkilemektedir. Hayatı, varlığı, âlemi ve Tanrı'yı sorgulamanın zirve yaptığı ergenlik dönemi gençlerimizin özellikle dini, felsefi ve metafizik konularda (Tanrı, kötülük, özgürlük, niçin yaratıldığımız vb.) zihinlerinde birçok sorunun olduğu bir dönemdir. Ergenlik dönemi gençleri, kafalarında oluşan soruların cevabını bulmak için çoğu zaman alan uzmanı olarak gördükleri Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerine başvurumaktadırlar. Öğretmenler tarafından verilen cevapların tatmin edici, doyurucu ve ikna edici olması, gençlerin din ve Tanrı ile olan ilişkilerini hiç kuşkusuz olumlu etkileyebilecektir. Ters durumda ise bu ilişkinin tesisinde ve sürekliliğinde telafisi mümkün olmayan zorluklar çıkabilecektir. Bu çalışmada, sözü edilen "sorular" ve bu sorulara verilen "cevaplar" tespit edilmeye çalışıldığı için benzer durumlarla karşılaşan eğitimcilerin nasıl bir

tavır ve yaklaşım sergilemeleri gerektiği konusunda bizim çalışmamız onlara bir fikir sunabilir. Ayrıca çalışma gençler arasında ateizmin ve deizmin nasıl algılandığını, öğrencilerin hangi düzeyde ve alanda sorular sorduklarını göstermesi açısından da önem arz etmektedir.

D. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada örneklem seçiminde, veri toplama, araç geliştirme ve elde edilen verileri analiz etmede nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada amaçlı örneklem tercih edilmiş, araştırma deseni olarak da durum çalışması yapılmıştır. Araştırma ile ilgili veriler toplanırken çeşitli ortaokul veya liselerde görev yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri ile görüşme yapılmış ve bu görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

E. Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2022-2023 Eğitim-Öğretim Yılında İzmir İli Kemalpaşa İlçesinde bulunan ilk ve ortaöğretim kurumlarında okuyan 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 ve 12. sınıf öğrencileri oluşturmuştur. Araştırmanın gerçekleştirildiği okullar, ortaokul ve lise düzeyindedir. Gönüllülük esasına dayalı olarak on dokuz öğretmenden, okulda ya da ders esnasında öğrencilerden kendilerine yöneltilen ateizm ve deizmle ilgili soru/sorunları ve kendilerinin bu sorulara karşılık verdikleri cevapları yazmaları talep edilmiştir. Ankette 4 tane demografik soru ve 6 adet de çoktan seçmeli soru sorulmuştur.

F. Hipotezler

Öğretmenlere uygulanan, öğrencilerden gelen ateizm ve deizmle ilgili soruların ve bu sorulara öğretmenlerin verdikleri cevapların durumunu ölçen bir anketle bir takım hipotezler oluşturulmuştur. Hipotezler şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Ortaokul ve lise öğrencilerinin içinde bulunduğu gelişimsel süreç dini inançlarını ve bunlara yaklaşımlarını etkilemektedir.
- 2) Allah'ın görünüyormaması ateizmin; bilimselliğin ve rasyonelliğin artması ve ilerlemesi de deizmin kabulünde etkili olmaktadır.
- 3) Gençlerin ailede aldıkları dini eğitim ve bilgiler inanç kimliklerinin oluşmasında etkilidir.
- 4) Gençlerin sosyal medya, internet, kitap, dergi gibi basın yayın organlarını takip etmeleri ateizm veya deizm gibi inançları öğrenmelerinde en önemli etkendir.

5) Öğretmenlerin, sahip oldukları dini bilgi ve birikimlerini etkili bir şekilde gençlere aktarmaları gençlerdeki yanlış inanç ve eğilimlerin engellenmesinde çok önemli bir etkidir.

G. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırma, nitel yöntemle hazırlanmış bir çalışma olmasının doğal bir sonucu olarak kapsam ve sınırlılıklara sahiptir. Çalışma, ortaokul ve liselerdeki öğrencilerin ateizm ve deizmle ilgili sormuş olduğu sorular, Din Kültürü Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin de bu soru ve sorunlara vermiş olduğu cevaplar ile sınırlandırılmıştır. Ateizm ve deizmin dışında kalan farklı inanç ve akımlar bu araştırmanın konusu dışındadır. Yine örneklem grubuna ilkökul ve üniversite öğrencileri dâhil edilmemiş, grup yalnızca ortaokul ve lise öğrencilerinden oluşturulmuştur.

H. Araştırmada Kullanılan Materyaller

Araştırma esnasında konuyla ilgili kaleme alınmış çeşitli kaynaklardan istifade edilmiştir. Ateizm ve deizm, uzun zamandır akademinin gündeminde olan iki önemli mesele olduğu için sosyal bilimler, özellikle de ilahiyat bilimleri alanındaki çeşitli bilim dallarının, üzerinde araştırma ve çalışmalar gerçekleştirdiği konuların başında gelmektedir. Bu çerçevede felsefe, kelim, tefsir, din felsefesi, din eğitimi, din psikolojisi ve din sosyolojisi gibi disiplinlerde uzman olan bilim insanları ateizm ve deizmi, kendi bilim dallarının ilgilendirdiği saha çerçevesinde incelemiş ve kıymetli eserler ortaya çıkarmışlardır. Biz de bu minvalde, konuyla ilgili kaleme alınmış sözlük, makale, kitap, kitap bölümü ve tezlerden istifade etmeye çabaladık. Özellikle Ahmet Cevizci'nin "Felsefe Sözlüğü" ve İsmail Şimşek'in "Ateizmden Ateizme Tanrı ve Yanılgılar" ve "Yeni Başlayanlar İçin Din Felsefesi" isimli çalışmaları kendisine en çok müracaat ettiğimiz çalışmalar oldu. Bunun yanında Kenan Sevinç'in "Ateizmin Boyutları ve Tipleri", Mehmet S. Aydın'ın "Din Felsefesi", Gavin Hyman'ın "Ateizmin Kısa Tarihi", Şaban Ali Düzgün'ün "Deizm: Deist Gruplar ve Temel Doktrin" isimli çalışmaları ve kaynakçada yer alan diğer yayın ve çalışmalar, bu araştırmanın kaynakları arasında yer almıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: TEORİK ÇERÇEVE

1.1. Din Nedir?

Din olgusu, insan hayatının en önemli gerçekliğidir. İlk insanla başladığı ilahi kaynaklı dinlerce kabul edilen dinin, bu açıdan insanla yaşıt bir olgu olduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde pek çok din bilimcinin de kabul ettiği gibi insanın kendinden üstün yüce bir varlığa inanma ihtiyacı fitrî bir hadise olup bu ihtiyaç ilk insanla başlamıştır. Ancak her ne kadar din ya da inanç yaratılıştta mevcut olan bir özellik olsa da kimi insanların fıtrattaki bu özelliklerini gerçeklik sahasına dökmedikleri ve din konusunda farklı bir yol izledikleri de bilinen bir durumdur. Dolayısıyla insanlar, Tanrı'nın varlığı veya yokluğu ekseninde din ile geliştirdikleri pratik ilişki bakımından değerlendirildiğinde tanrıya ya da dine "inanana" ve "inanmayan" şeklinde iki gruba ayrılabilir. Bu nedenle 'din nedir?' sorusunda yer alan din kavramı, inanan veya inanmayan olsun soruyla karşılaşana herkesin düşünce dünyasında aynı anlamı çağrıştırmamaktadır. Zira terim olarak din kavramı bir Budist, Yahudi ya da Hıristiyanın anlam dünyasında aynı şeyi ifade etmez. Dahası, tanrı inancı olmayan bir ateistte ise din çok daha farklı bir anlama sahiptir. Örneğin Batılı önemli din bilimcilerden Rudolf Otto "Din, kişinin kutsalla kurmuş olduğu ilişkidir" derken İslâm âlimi Cürçani ise "Din, kişileri peygamberin bildirmiş olduğu şeyi kabule çağırana ilahi bir kanundur" diyerek dini tanımlar. Dolayısıyla dinin nasıl tanımlanacağı ona hangi açıdan bakılacağıyla yakında ilişkilidir. Ancak din tanımındaki müşkillere rağmen yine de bir tanım yapmak mümkündür. Din terim olarak, Mehmet S. Aydın'ın da belirttiği gibi "ferdi ve içtimai yanı bulunan, fikir ve tatbikat açısından sistemleşmiş olan, inananlara bir yaşam tarzı sunana, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayana ilahi bir kurumdur. Din aynı zamanda bir değer koyma, değer biçme ve yaşama tarzıdır. Müteâl ve kutsal bir yaratıcıya isteyerek bağlanma ve onun iradesine tabi olmadır."¹

1.2. Ateizm

1.2.1. Tanımı, Tarihsel Süreci ve Mahiyeti

Yunancada olumsuzluk bildiren "a" önekiyle, Tanrı anlamına gelen "theos"un birleşiminden meydana gelen *ateizm*, Tanrı'nın ya da tanrıların varolmadığı inancına dayanan bir felsefe akımıdır. Ateizmde, evreni yarattığı, evrenin yasalarını koyduğu ve evrene bir şekilde müdahale ettiği kabul edilen doğaüstü bir varlık türüne veya yaratıcıya inanmama

¹ İsmail Şimşek, *Yeni Başlayanlar İçin Din Felsefesi* (Ankara: Otto Yayınları, 2001), 16-17.

durumu söz konusudur.² Dolayısıyla *ateizm*, esasen Tanrı'nın dışındaki her şeyin sonradan yaratıldığını, onun her şeye gücü yeten, her şeyi bilen, mutlak mükemmel olduğunu, dilediğinde evrene müdahale ettiğini kabul eden tanrı tasavvurunun³ yani *teizmin* karşıtıdır. Teizmde Tanrı, doğası gereği hem en mükemmel varlık hem en kudretli hem de sonsuz ilim sahibidir. Ezeli ve ebedidir. Mutlak irade sahibi olmasının yanında tüm nitelikleri ile sonsuzdur. Bundan dolayı tanrının varlığı insan ve evrenden bağımsızdır. Tanrı teistlere göre ilişkide bulunduğu diğer bileşenlere karşı aşkın, ama yeri geldiğinde onlara müdahale eden bir varlıktır. Evrenin ve evren içinde bulunan her şeyin varlığı tanrıya bağlıdır.⁴ Dolayısıyla teizmde bir tanrı-insan mücadelesi söz konusu olmayıp⁵ tanrı-evren-insan üçlüsü arasında kendi sınırlarında seyreden bir ilişki söz konusudur. Ancak ateizm açısından bahsedilen üçlü arasındaki ilişki, Tanrı'nın olumsuzlanması sebebiyle evren-insan ilişkisine dönüşmüş durumdadır. Bu açıdan ateizm, Tanrı'yla iktidar mücadelesine giren insanın, iktidar mücadelesinde galip gelip zaferini yani kendi tanrısallığını ilan ettiği bir düşünce sistemidir. Bu durumda artık insan açısından kutsal kitabın ve vahyin yerini akıl alır. Dolayısıyla ateizmde iyinin, kötünün, doğrunun, yanlışın, hakikatin kısacası her şeyin yegâne ölçüsü insandır.⁶

Ateizm, Tanrı'nın varlığını kabul etmeyip tecrübe edilen her şeyi somut evrenden hareketle açıklamaya çalışan, bunun için doğüstü aşkın varlığa ihtiyaç duymayan, teizmin temel argümanlarını yeterli görmeyerek Tanrı'nın varlığı aleyhine kanıtlar ileri süren düşünce yaklaşımıdır. Bu anlamda yaygın kanaatin aksine ateizm, Tanrı'nın var olmadığına inanmak değil var olduğuna inanmamaktır. İslam düşünce geleneğinde ateizm kavramı yerine daha çok Arapça kelime olan *ilhad*, *mülhid* ve zaman zaman *dehr*, *dehriyyun* kelimeleri kullanılmıştır.⁷

Ateizm, tarihi çok eskilere kadar götürülen bir düşüncedir. İlkçağ filozoflarından bazılarının ateist oldukları ileri sürülmektedir. Bunlar bilhassa atomcu görüşleriyle bilinen materyalist filozoflardır. Örneğin Empedokles, Leukippos ve Demokritos bu düşünürlerden birkaçıdır. Bu filozoflar, atomlardan başka hiçbir şeyin olmadığını savunmuşlardır. Ancak inanan-inanmayan şeklindeki bir ayrım insanın varoluşuna kadar geri götürülebilir.⁸ Bununla birlikte sistemli bir düşünce olarak kavramın ortaya çıkışının ilk izlerini M.Ö. 5. Yüzyıla kadar götürebilmek mümkündür. Ancak bu dönemde ateizm kavramının ifade ettiği anlam ile

² Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 82.

³ Şimşek, *Yeni Başlayanlar İçin Din Felsefesi*, 32.

⁴ Şimşek, *Yeni Başlayanlar İçin Din Felsefesi*, 32-33.

⁵ İsmail Şimşek, *Ataizmden Ateizme Tanrı ve Yanılgılar* (Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 2020), 16.

⁶ Şimşek, *Ataizmden Ateizme Tanrı ve Yanılgılar*, 16-17.

⁷ Şimşek, *Yeni Başlayanlar İçin Din Felsefesi*, 74.

⁸ Şimşek, *Yeni Başlayanlar İçin Din Felsefesi*, 74.

modern dönemde ifade ettiği anlam birbirinden farklıdır.⁹ Mehmet Aydın da ateizmin köklerinin felsefe tarihinin ilk dönemlerine kadar gittiğini ancak ilkçağ, ortaçağ ve modern dönemin ateizm anlayışlarının birbirinden farklı olduğunu söylemektedir. Bazı ilkçağ filozofları dönemin Tanrı anlayışlarını inkâr etmiştir. Ancak bu düşünürlerin modern anlamıyla ateist oldukları söylenemez.¹⁰ Örneğin Xenophanes dönemin antropomorfist Tanrı anlayışını reddetmiş olsa da bu, onun geniş anlamda ateist olduğu anlamına gelmez. Materyalist görüşleriyle bilinen Empedokles ise ruh göçüne inanmaktadır.¹¹ Ortaçağa gelindiğinde ise ateizm, ciddi bir inanç yokluğu olarak görülmemiştir.¹² Bremmer'e göre gerek antik dönemde gerekse ortaçağda din hayatının her anını ve her alanını doldurmaktaydı. Bu nedenle ateizm popüler bir ideoloji olarak gelişme fırsatı bulamamıştır.¹³ Günümüzdeki anlamıyla ateizmin inançsızlık açısından dönüm noktası 19. yüzyıldır. Bu dönemden önce ateist ve şüpheci bazı düşünürler olsa da ateizmin yaygınlık kazanması ve toplumda kendine yer bulması 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. Bu yüzyılda Feuerbach, Marx, Nietzsche gibi düşünürler dine dair ateist açıklamaları geliştirmiş ve dini şüpheyi yazılarında vurgulamışlardır. İlk kez bu dönemde ateistler devlet tarafından tanınmış ve agnostisizm gibi yeni inançsızlık biçimlerini ifade eden kavramlar geliştirilmiştir.¹⁴ 20. yüzyılla birlikte ateizm demografik olarak dikkat çekici bir noktaya gelmiş, yasallaşmış ve sosyal olarak kabul görmüştür. Moderniteyle beraber ortaya çıkan ateizm yalnızca Tanrı'nın varlığını tartışan bir felsefi yaklaşım olmaktan çıkmış bir ideoloji, bir dünya görüşü, bir yaşam tarzı haline gelmiştir.¹⁵

Dolayısıyla Antik Yunan düşüncesi ile ortaçağ ve aydınlanma döneminden sonraki süreçte görülen ateizm kavramları aynı şeyi ifade etmemektedir. Çünkü onlar açısından ateist, Tanrı'yı reddeden kişi değildir. Bu anlamda kavram ilk kez 16. Yüzyılda John Cheke tarafından kullanılmıştır. Kendini, Tanrı'nın inkar edilmesi anlamında ateist olarak isimlendiren ilk kişi ise Diderot olmuştur. Mezkûr kavramın, teizm düşüncesindeki tanrı kavramına doğrudan ve dışarıdan bir meydan okuma halini alması bu dönemde gerçekleşmiştir. Zira artık ateizm, geleneğin reddinden ziyade entelektüel bir olgu olarak

⁹ Şimşek, *Yeni Başlayanlar İçin Din Felsefesi*, 74-75.

¹⁰ Mehmet S. Aydın, *Din Felsefesi* (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2007), 191-192; Ayrıca bkz. Sevinç, "Ateizmin Boyutları ve Tipleri", 108.

¹¹ Guthrie, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 56; Ayrıca bkz. Sevinç, "Ateizmin Boyutları ve Tipleri", 108.

¹² D. Welteck, "The Medieval Period", *The Oxford Handbook of Atheism*, ed. Stephen Bullivant, Michael Ruse (Oxford, 2013), 176.

¹³ J.N. Bremmer, "Atheism in Antiquity", *The Cambridge Companion to Atheism*, ed. Michael Martin (New York, 2007), 11; Ayrıca bkz. Sevinç, "Ateizmin Boyutları ve Tipleri", 108.

¹⁴ Gavin Hyman, *Ateizmin Kısa Tarihi*, çev. Dilek Şendil (İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2010), 90.

¹⁵ Sevinç, "Ateizmin Boyutları ve Tipleri", 108-109.

ortaya çıkmıştır. Bu nedenle ateizm kavramı yoğun olarak özellikle aydınlanma sonrası deizm, pozitivism, hümanizm, bilimselcilik akımlarının etkisiyle birlikte kullanılmıştır.¹⁶

Ateizm, tıpkı teizme benzer şekilde tek bir biçimde kendini göstermez. Tanrı'nın varlığını kabul edenler açısından nasıl ki farklı teist anlayışlardan söz edilebiliyorsa benzer şekilde onun varlığını kabul etmeyenler de farklı anlayışlar içerisinde ateizmi yansıtmaktadırlar. Bu nedenle çok çeşitli ateist yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bunları genel olarak “mutlak ateizm”, “teorik ateizm”, “fiili ateizm”, ilgisizlerin ateizmi” ve “ideolojik ateizm” şeklinde beş grupta toplamak mümkündür.¹⁷

1.3. Deizm

1.3.1. Tanımı, Tarihsel Süreci ve Mahiyeti

Türkçede “yaratancılık” olarak ifade edilen, İngiltere’de ve Fransa’da 16. Yüzyılın ikinci yarısında görülmeye başlanan ve dini hayatın romantik hareket tarafından önemli bir dönüşüme uğratıldığı 19. Yüzyıla kadar süren eleştirel bir din hareketi olan Deizm, yetkin bir varlık olarak Tanrı'nın varlığına duyulan inanç demektir. Vahiy, vahyin bildirdiği Tanrı’yi ve dini inkâr ederek yalnızca akıl yoluyla kavranan bir Tanrı'nın varoluşuna inanmadır.¹⁸

Latince “deus” kelimesinden türeyen deizm, varlığı yalnızca akılla bilinebilen, evreni yaratmasının akabinde evrene ilgisiz kalan bir tanrı ekseninde, vahiy, peygamber, mucize gibi olguları reddeden yarı felsefi düşüncedir. Deizm, taşıdığı birkaç özellikten dolayı çeşitli tanrı tasavvurlarından da ayrılır. Yaratıcı varlık olarak tanrı kabulü içerisinde olduğu için ateizmden; âlemi yarattıktan sonra müdahale etmeyen bir tanrıyı kabul ettiği ve peygamber, vahiy ve kutsal kitap gibi olguları reddettiği için teizmden; tanrıyı evrenin üzerinde aşkın bir boyutta tasavvur ettiği için de panteizm ve panenteizmden ayrılmaktadır. Terim ilk kez 16. Yüzyılda reformcu düşünür Pierre Viret tarafından kullanılmışsa da tarihsel kökeni esasen Aristoteles’in “ilk muharrik” düşüncesine kadar götürülmektedir. Ancak bugünkü anlamıyla deizmin, bilhassa 17. Yüzyıldan itibaren Orta Çağ düşüncesinde yer alan dini anlayışa bir tepki olarak ortaya çıktığı söylenilebilir.¹⁹

Deizmi ortaya çıkararak temel etkenlerin Orta Çağın din anlayışı ve 17. Yüzyıldan sonra bilimsel sahada gerçekleşen hızlı ilerlemeler olduğu ifade edilebilir. Deizm esasen dinin kendisine değil, Orta Çağ’da hâkim Kilise dogmatizmine karşı tepkisel ve protest bir hareket

¹⁶ Şimşek, *Ataizmden Ateizme Tanrı ve Yanılgılar*, 23-24.

¹⁷ Şimşek, *Yeni Başlayanlar İçin Din Felsefesi*, 77-79.

¹⁸ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 209.

¹⁹ Şimşek, *Yeni Başlayanlar İçin Din Felsefesi*, 112-113.

olarak ortaya çıkmıştır.²⁰ İsmail Şimşek'in de belirttiği gibi “Öyle ki bu yüzyıldan sonra Batı düşüncesinde Tanrı ve ahiret gününe inanmakla birlikte özellikle kiliseyle özdeşleşen dinin ve kutsal metinlerin bilimle çelişir olması, hem din hem de kutsal metinler hakkında ciddi sorgulamaların başlamasına, kilise ve din adamlarının sert şekilde eleştirilmesine, her alana müdahale eden kilise ve din adamlarından evrene müdahale etmeyen Tanrı düşüncesine evrilen bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu nedenle deizmi ortaya çıkaran birinci neden, geçmişten bu yüzyıla kadar gelen eski düşünsel yapı ile yeni ortaya çıkan teolojik ve bilimsel kavramları bağdaştırmanın zorluğudur.”²¹

Şimşek'e göre deizmi ortaya çıkaran ikinci önemli neden ise bilimsel sahada gerçekleşen hızlı ilerlemelerdir. Bu dönemde teizmde her şeyi Tanrı ile açıklama tarzı yavaş yavaş terkedilmeye başlanmış, özellikle Kopernik devrimi, Newton mekaniği, Hume'in nedensellik düşünceleri, Kant'ın Tanrı'yı aşkın alana hapsedip pratik ahlakın konusu haline getirmesi Darwin teorisiyle farklı bir noktaya ulaşmıştır. Özellikle geleneğin din-bilim ilişkisine dair tutumunun dine, dolayısıyla akıl-vahiy ilişkisinin ortaya çıkardığı birtakım problemlerin yeniden gözden geçirilmesine sebep olmuştur. Bu durum, 18. Yüzyıla gelindiğinde Tanrı'nın fiziki âlemden tamamen çıkarılmasına ve metafizik âleme hapsedilerek evrene müdahale alanından soyutlanmasına yani deizmin ortaya çıkmasına neden olmuştur.²²

Deistlerin bir kısmı dinin varlığını bütünüyle reddederken bir kısmı ise aklın kontrolünden geçmiş olan dini kabul etmektedir. Bu anlayış iki temel esasa dayanmaktadır. Birincisi, Tanrı'nın varlığı akılla bilinebilir; ikincisi ise evren, yaratıldıktan sonra kendi yasalarına göre işlemektedir. Deizm, dine akılcı bir açıdan yaklaşır. Deizme göre Tanrı'nın varlığını kanıtlamak için mucizelere, vahiyelere ihtiyaç yoktur.²³

Deizmin en temel özelliklerinden biri hiçbir alana müdahale etmeyen tanrı anlayışına sahip oluşudur. Akla duyulan güven de esasen bu anlayışın ortaya çıkardığı bir neticedir. Deistlere göre Tanrı'nın evrene ve tarihe müdahale etmemesi, onun mükemmelliğinin bir gereğidir. Buna göre kemal sahibi olan Tanrı, yaratışının ilk aşamasında her şeyi yerli yerinde yaratmış, bu nedenle de sonradan müdahaleyi gerektirecek bir durum ortaya çıkmamıştır. Dolayısıyla deizmde Tanrı, esasen mükemmelliği öne çıkarılarak deyim yerindeyse fiziki âlemden uzaklaştırılıp metafizik bir alana hapsedilmektedir. Tanrı'nın tarihe müdahale

²⁰ Şimşek, *Yeni Başlayanlar İçin Din Felsefesi*, 114; ayrıca bkz. Şaban Ali Düzgün, “Deizm: Deist Gruplar ve Temel Doktrin”, *Dyanet Dergi* 320 (2017), 9.

²¹ Şimşek, *Yeni Başlayanlar İçin Din Felsefesi*, 114.

²² Şimşek, *Yeni Başlayanlar İçin Din Felsefesi*, 115.

²³ Mehmet Ali Kirman, “Davet İle Deizm Arasında Sıkışan Gençlik”, *Yeni Usullerle İslamî Tebliğ ve Temsil*, 2019, 133.

etmediğine dair düşünce peygamber ve vahyin; âleme müdahale etmediği düşüncesi ise mucizenin reddedilmesiyle neticelenmiştir. Ancak deizm bir taraftan akılı tüm herkes için yeterli görüp peygamberin gereksizliğini ileri sürerken diğer yandan ise insanlara rehberlik eden, yol gösteren pozisyonuna yerleştirdiği filozofların ortaya çıkmasına ses çıkarmamıştır. Hatta deistlerin kendileri, filozof kimlikleriyle insanlara, neye inanıp inanmayacakları konusunda telkinde bulunmuşlardır. Dolayısıyla Peygamberleri reddeden ancak onların tahtına göz koyan filozoflar ortaya çıkmıştır. “Tarihe müdahale etmeyen ve peygamber göndermeyen Tanrı” düşüncesi aynı zamanda vahyin reddedilmesi neticesini de ortaya çıkarmıştır. Zira vahiy de aslında Tanrı’nın tarihe doğrudan müdahalesi anlamına gelmektedir. Bozulan toplumları Tanrı, gönderdiği peygambere indirdiği vahiyle düzeltmek ister. Deizm inancında, peygamberlik kurumunun reddedilmesi neticesinde onun yerini alan filozofların ortaya çıkmasına benzer şekilde, vahyin reddedilmesiyle de onun tahtına oturan akıl öne çıkarılmıştır. Bu noktadan sonra vahye ihtiyaç duymayan, kutsal kitapları ve peygamberleri reddeden bu düşünce, bunların yerine otorite olarak akılı, tabiatı ve filozofları kabul etmiştir. Deizmin ikinci temel özelliği ise her şeyin akılla açıklanabileceğine dair güvendir. Akla duyulan bu güven, nihai noktada Tanrı’nın dahi insan aklına itaat etmesi gerektiği düşüncesini ortaya çıkarmıştır. Her şeyin akılla açıklanma yoluna gidilmesi, inanç ya da iman kavramlarının da bilginin konusu haline getirmek demektir. Böyle bir durumda Tanrı, artık bir akıl varlığı haline gelmiş olur.²⁴

Deizm, Hıristiyan kültürü içinde Hıristiyanlığa bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Hıristiyan Ortodoksisinin Aydınlanma sırasında Avrupa ve Kuzey Amerika’da ortaya çıkan kapsamlı eleştirisinin bunda ciddi bir payının olduğu ileri sürülmektedir. Bununla birlikte yeni bilimsel gelişmeler ve felsefi akımlar da deizmin etkisini artırmada etkili olmuştur. Bu anlamda Aydınlanma düşüncesinin deizmin güçlenmesinde mühim bir katkı sağladığı açık bir şekilde görülür.²⁵ Deizmin ortaya çıkışında Hıristiyanlık etkisi bu noktada son derece önemlidir. Zira deizm İsmail Şimşek’in de vurguladığı gibi, “... *aslında ilahi dinlere karşı protest bir hareket olarak değil dini, kiliseyle özdeşleştiren, dogmaya karşı çıkan bir yaklaşımdır. Bu yönüyle geleneksel Hıristiyan düşüncesinin yanlış algılarına yönelik olarak ortaya koymuş olduğu tepkisel eleştiriye yüm vahiy geleneği içerisinde yer alan dinler için genelleştirmek doğru değildir. Bu anlamda İslam düşünce geleneği içerisinde Batı’da ortaya çıktığı şekliyle bir deizm düşüncesinden bahsetmek mümkün değildir. İslam’ın akla ve*

²⁴ Şimşek, *Yeni Başlayanlar İçin Din Felsefesi*, 116-119.

²⁵ Mehmet Akif Altunışık, “İlk Deistlere Göre Deizmin Temel İnançları”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/2 (2019), 617.

bilime vermiş olduğu değer, akıl-vahiy ilişkisinin doğru şekilde kurulması, ikisi arasında ortaya çıkabilecek çelişkide aklın esas alınıp vahyin akla göre yorumlanması, tepkisel böyle bir düşünce nin yaygınlaşmasının nedenlerini ortadan kaldırmıştır.”²⁶

²⁶ Şimşek, *Yeni Başlayanlar İçin Din Felsefesi*, 120.

İKİNCİ BÖLÜM: BULGULAR

Arşatırmamızda 2022-2023 Eğitim-Öğretim Yılında İzmir İli Kemalpaşa İlçesindeki ilk ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan on dokuz öğretmenden, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11 ve 12. sınıflarda okuyan öğrencilerinden kendilerine yöneltilen ateizm ve deizmle ilgili soru/sorunları ve kendilerinin bu sorulara karşılık verdikleri yanıtları gönüllülük esasına dayalı olarak yazmaları talep edilmiştir. Araştırmanın gerçekleştirildiği okullar, ortaokul ve lise düzeyindedir. Ankette 4 tane demografik soru ve 6 adet de çoktan seçmeli soru sorulmuştur.

Araştırmaya katılan 19 öğretmenin 10'unu (% 52,6) erkek, 9'unu (% 47,4) ise kadın öğretmenler oluşturmuştur.

Öğretmenlerin yaş aralıkları ise 20-30 yaş aralığında 5 öğretmen (% 26,3), 31-40 yaş aralığında 3 öğretmen (% 15,7), 41-50 yaş aralığında 9 öğretmen (% 47,3) ve 51 ve üstü yaşlarda ise 2 öğretmen (% 10,5) şeklindeki oranlarda dağılım göstermiştir.

Araştırmaya katılan öğretmenlerin 3'ü (% 15,7) yüksek lisans, 15'i (% 78,9) lisans ve 1'i (%5,2) de önlisans mezunlarından oluşmaktadır.

Ankete göre öğretmenlerin 5'i (% 26,3) ortaokulda, geriye kalan 14'ü (% 73,7) da lisede öğretmenlik görevini yürütmektedir.

2.1. Ateizmle İlgili Sorular ve Yanıtlar

Öğretmenlerden istenen demografik bilgileri içeren soru ve yanıtlardan sonra ateizm ve deizmle ilgili sorulara geçilmiştir. İlk soru, “Öğrencilerin ateizmle ilgili sormuş olduğu sorular nelerdir?” şeklinde olmuştur. Verilen yanıtlardan dördü öğrencilerin ateizmin mahiyetini, tanımını ve tam olarak ne olduğunu öğrenmek istediklerini ortaya koymuştur. Bu bağlamda dört öğretmen tarafından, “ateizm ne demek, ateist nedir?” gibi soruların öğrencilerden yöneltilen sorular olduğu ifade edilmiştir.

Öğrencilerden gelen soruların önemli bir kısmının, felsefe ve ateizmle ilgili tartışmalarda çokça rastlanılan “kötülük problemi” ekseninde olduğu görülmektedir. Bu içerikteki sorular şöyledir:

- 1- Tanrı adil ve merhametliyse neden bu kadar çok kötülük ve ölüm var?
- 2- Neden bütün kötü şeyler iyi insanların başına gelir?

3- Allah varsa niçin bu kadar kötülük var? Bir yaratıcı varsa niçin beni yaratırken bana sormadı? Tecavüze, çocuklara ve hayvanlara yapılan saldırılara müdahale edip cezalandırmayan tanrıyı reddediyorum.

4- Allah'ı neden göremiyorum? Allah varsa dünyada neden bu kadar kötülük var? Allah olsa idi her insan sağlıklı doğardı, kimisi engelli doğunca çok büyük adaletsizlik olmuyor mu?

5- Allah varsa kötülüğe niye izin veriyor? Tacize uğrayan küçük çocukların suçu ne?

6- Tanrı varsa neden yeryüzündeki kötülüklere engel olmuyor?

7- Tanrı neden kötülüğü yaratıyor?

8- Allah niçin kötülüğü var etti?

Kötülük problemi dışında, öğrencilerden gelen soruların bir kısmı da Tanrı'nın varlığı, sıfatları, görev ve fonksiyonu gibi konularla ilgili olduğu gözlemlenmektedir. Sözü edilen sorular şunlardır:

1- Tanrı neden kendini göstermiyor? O zaman herkes inanır.

2- Allah'ın varlığı nasıl ispat edilir?

3- Her şey bilimle açıklanabiliyor. Görmediğim bir tanrıya neden inanayım ki?

4- Tanrının varlığı kanıtlanamadığına göre onun var olduğuna inanmak ya da kendi dininizin doğru olduğuna inanmak için gerekçeleriniz nelerdir?

5- Allah madem var ve bizi cennete koymak isteyecek kadar iyi niyetli, niye bizi direk cennete koymuyor da bizi imtihana tabi tutuyor?

6- Allah'a inanmayanlar neden ebedi cehennemlik olacaklar?

7- Madem Tanrı herşeyi biliyor, o halde bizi neden yarattı?

8- Allah'ın varlığını nasıl ispatlarsınız?

9- Tanrı kavramı olmadan da yaşanabilir miydi?

10- Allah var mı? Varsa nerede? Neden göremiyoruz?

11- Allah neden görünmez?

12- Allah'ı kim yarattı?

Kötülük problemini içeren ilk grup sorulardan “Tanrı varsa, neden yeryüzündeki kötülüklere engel olmuyor?” sorusuna Öğretmenin (K.K.1) verdiği cevap şu şekildedir:

“İyiliklerin de kötülüklerin de yaratıcısı bizzat Allah’tır. Allah’ın, kendi yarattığı bu formata kendisinin müdahale etmesi engellemesi formata aykırıdır. Örneğin okul derslerinden sınav olan bir öğrenci “bu soruların cevapları neden tek şıklı değil” diye soramaz. Çünkü öğrenci o an sınav oluyor; eğer biz bu öğrenciye anket yapıyor olsaydık bu kez farklı bir formatta bir işlem yapmış olurduk. Anket başka, yazılı sınav başka formatlardadır. Yazılı sınavın bir karşılığı varken (puan olarak) ankette böyle bir durum yoktur. Yazılı sınavda doğru ve yanlış şıklar varken ankette böyle bir notlandırma yoktur. Sonuç olarak hiçbir şekilde kötülüğün olmadığı bir evren aklen mümkün olmakla beraber gerçekte yaratılmamıştır. Cevap 2: Kötülük dediğimiz şeyin sınırları sanıldığından daha geniştir. Ateist birinin kötülük olarak saydığı şeylerden bir tanesi “neden çocuklara tecavüz ediliyor, neden masum insanlar öldürülüyor?” şeklindedir. Ama aslında eğer sayacaksak kötülükler bunlarla sınırlı değildir. Örneğin tüm kötülükleri kaldırılalım desek ve herkesi cennet gibi bir ortama soksak bile kötülük bulunabilir. Cennette üretilebilecek kötülük konusu şu olabilir: Neden bir yaratıcıya muhtacım? Sonuçta cennetteyse bile gene bir varlığa muhtacız. Muhtaçlık ise kötüdür. Bu durumda herkesin tanrı olması gerekir ki kötülük denen şey sonlandırılsın. Ancak herkesin tanrı olması sınırsız olması aklen saçmadır.”

“Tanrı adil ve merhametliyse neden bu kadar çok kötülük ve ölüm var?” ve “Neden bütün kötü şeyler iyi insanların başına gelir?” sorularının öğrenciler tarafından yöneltildiğini belirten bir Öğretmen (K.K.2) ise söz konusu sorulara sırasıyla şu yanıtları verdiğini ifade etmiştir:

“Kötülüklerin birincil kaynağı Allah değil bizleriz. Bize bütün doğruları ve yapmamız gerekenleri gösterdikten sonra savaştığımız için tanrıyı suçlamak mantıklı değildir.”

“Bu senin neleri kötülük olarak adlandırdığınla ilgilidir. Benim İstanbul’a atanmam benim için kötü bir şey olabilir fakat ailesi İstanbul’da yaşayan biri için bu iyidir. Allah bizleri imtihan etmeden iyi veya kötü olduğumuzu ortaya koyamaz. Kur’anda bizlerin açlıkla yoksullukla imtihan edileceğimiz buyurulmuştur. Her türlü külfetin de kendine göre nimeti vardır.”

Benzer bir soru ise “Allah varsa kötülüğe niye izin veriyor? Tacize uğrayan küçük çocukların suçu ne?” sorusudur. Bu soruyla muhatap olduğunu belirten bir Öğretmen (K.K.3) şu yanıtı vermiştir:

“Depremlerde binlerce çocuk ölüyor yaralanıyor, sakat kalıyor. Nasıl bunlar çocukların başına gelen bir felaketse taciz de insan eliyle başa gelen bir felaket. O çocuk seçilmiş değil. İnsan canavarı onu seçiyor.”

Kötülükle ilişkili başka bir soruda ise öğrencilerinden “Tanrı neden kötülük yaratıyor?” sorusuna muhatap olduğunu belirten bir Öğretmen (K.K.4) *“Kötülüğü yaratmak kötü değil, kötülüğü işlemek kötüdür.”* şeklinde bir cevap vermiş; benzer bir soruya başka bir Öğretmen (K.K.5) ise *“Allah kötü değildir insanlar kötüdür. Cüzi irade...”* cevabını verdiğini belirtmiştir.

Kötülük problemi dışında, öğrencilerden gelen sorulardan biri “Tanrı neden kendini göstermiyor? O zaman herkes inanır.” şeklindeki sorudur. Sorunun kendisine yöneltildiğini belirten Öğretmen (K.K.2), *“Tanrı kendini gösterseydi artık iman ve bilgi arasında bir fark olmayacaktı. Bu durumda bir ilahi adaletten, Tanrı’nın kullarını imtihan etmesinden, inanan ve inanmayanların ayrışmasından bahsedemezdik. Çünkü bilgiyi inkâr ahmaklıktır fakat iman duygu ve bağlılık gerektirir.”* cevabını verdiğini ifade etmiştir.

“Tanrının varlığı kanıtlanamadığına göre onun var olduğuna inanmak ya da kendi dininizin doğru olduğuna inanmak için gerekçeleriniz nelerdir?” şeklinde bir soru yöneltildiğini belirten Öğretmen (K.K.6) ise şu yanıtı verdiğini belirtmiştir: *“Tanrının var olduğuna dair aklı pek çok delil ve işaret bulunmakla birlikte ispat düzeyinde değildir. Öyle olsaydı iman kapsamında olmazdı. Kanıtta en yakın delil Kur’an surelerinin, misli yapılamayacak mucize sistemler barındırmasıdır.”*

Başka bir Öğretmen (K.K.7) ise kendisine *“Allah madem var ve bizi cennete koymak isteyecek kadar iyi niyetli, niye bizi direk cennete koymuyor da bizi imtihana tabi tutuyor?”* şeklinde bir soru yöneltildiğini ve şu cevabı verdiğini belirtmiştir: *“1. Nasıl bir okula gittiğimizde bir düzen bir tertip varsa müdürü görmesek de burda bir idareci var deriz. Dünyadaki düzene baktığımızda da burada bir düzenleyici var diyorum, bu düzenleyici bu düzeni yaratandır diyoruz. 2. Tüm öğretmenlerin amacı, isteği öğrencilerin konuyu iyi anlayıp yüksek not almaları ve üniversite sınavında derece yapmaları. Senin amacın da bu. Peki bunun için çaba sarfetmeyen birine ben 100 puan versem yok de yks’de sıfır çekmesine bakmadan tıbbı yerleştirse, bu sana ve senin gibi çabalayanlara haksızlık olmaz mı?”*

Öğrencilerden gelen bir soru da “Allah’ın varlığını nasıl ispatlarsınız?” sualıdır. Esasen pek çok öğrenci tarafından sorulan böyle bir soruya, ilgili Öğretmen (K.K.8) tarafından aklı birtakım delillerle, bir binanın kendiliğinden olmamasına benzer şekilde insanın da bir

yaratıcısının olmasının zorunluluk olduğu belirtilerek cevap verilmiştir. Ancak söz konusu öğretmen, bu tür soruları soran öğrencilerin somut kanıtlar istediğini fakat somut kanıtlar ileri sürmenin de zor olduğunu belirtmiştir. Öğretmenin bir diğer tespiti ise öğrenciler arasında ateizmden ziyade deizme yönelişin daha fazla olduğu yönündedir.

Ateizmle ilişkili olarak “Tanrı kavramı olmadan da yaşanabilir miydi?” şeklinde bir soruyla karşılaştığını belirten bir diğer Öğretmen (K.K.9) ise şu cevabı verdiğini ifade etmiştir: *“Tanrı kavramı olmadan insan, kendi varoluşunu anlamlandırmak için ideoloji, takım vb. oluşumlara tutkuyla bağlanarak bir şekilde bağ kurma ve inanma ihtiyacını gidermeye çalışırdı. Fakat bütün bunlar yok oluşa mahkûm olduğu için yüce varlığa bağlanmak gibi insanı tatmin edemezdi. O yüzden anlamlı bir yaşayış ve psikolojik sağlamlık için tanrı algısı insana yalnız olmadığını hissettirir.”*

Öğrencilerin kafasındaki en önemli sorunun Allah’ın varlığı ve görünmezliği olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bununla ilişkili bir konuda öğrencilerden “Allah var mı? Varsa nerede? Neden göremiyoruz?” sorusuna muhatap olduğunu belirten bir Öğretmen (K.K.10) akli çıkarımı esas alan şu cevabı verdiğini belirtmiştir: *“Bir şeyin var olması illa görünür olmasını gerektirmez. Aklımız var ama göremiyoruz. Ama varlığını uygulamada biliyoruz.”* Benzer soruya başka bir Öğretmen (K.K.11) ise teolojik içerikli şu yanıtı vermiştir: *“Kudret ve ilmiyle her şeyi kapsadığı için Allah’ı göremeyiz. Dünya hayatında hepimiz sınavdayız. Eğer Allah kendisini gösterseydi sınav anlamını kaybederdi. İman etmek kayıtsız şartsız Allah’a teslim olmak demektir. Yani Allah’ı göremesek de ona gönülden inanmamız gerekir. Bu müslümanlığın gereğidir.”*

2.2. Deizmle İlgili Sorular ve Yanıtlar

Öğrenciler, ankete katılan öğretmenlerin beyanına göre deizmle ilgili de soru yöneltmiş ya da düşüncelerini dile getirmişlerdir. Soru yoğunluğu esas alındığında deizmle ilgili soruların ateizmle ilgili olan sorulara kıyasla daha az olduğu görülmektedir. Deizmle ilgili olarak, öğretmenlerin öğrencilerden yöneltildiğini söyledikleri soru ve düşünceler genel olarak şunlardır:

1- Tanrının ya da evreni var eden bir gücün olduğuna inanıyorum ancak vahiy yoluyla iletişime geçmesi anlamsız olduğu için dinlere inanmıyorum. Evrende bir toz tanesi bile sayılmayız, bizimle neden ilgilenir ki?

2- Evet evrendeki muazzam düzeni görebiliyorum. Allah ya da bunu yapan bir tanrı var, bunu biliyorum. Ama peygambere ne ihtiyacımız var ki? Kitaplar değişmiş de olabilir bunlar kalbime yatmıyor.

3- Bizler önemsiz varlıklarken en önemli olan varlığın bizimle ilgilenmesi bizi ödüllendirmesi veya cezalandırması saçma değil mi?

4- Peygamberlerin tebliğ görevi olmazsa biz aklımız ile Allah'ı bulamaz mıyız?

5- Neden peygamber veya kitap vs var? Tanrı neden bizimle uğraşır?

6- Tanrı her şeye gücü yetense peygambere neden ihtiyaç duyuyor?

7- Allah o büyüklüğüyle tenezzül edip bizimle mi ilgilenecek?

8- Ya peygamber diye bir şey yoksa bizi kandırıyorlarsa?

9- Allah bizi sadece yarattı ve hayata müdahalesi yok!

10- Tanrı müdahale ediyorsa imtihan nasıl var?

11- Allah dünyaya müdahale eder mi?

12- Allah niye imtihan ediyor?

15- Deizm nedir, ne demektir?

Bu sorulara verilen yanıtları, birbirine benzer soruları bir grup altında ele alarak aktarmaya çalışacağız. Öncelikle 1., 3. Ve 7. Sorulara verilen cevaplardan başlamak istiyoruz. Bu sorularda Tanrı'nın insanla ilgilenmesini, Tanrı'nın yüceliğine karşın insanın önemsiz ve küçük bir varlık olmasından hareketle imkânsız ve akıl dışı kabul eden bir yaklaşımın izleri görülmektedir. Birinci soruya, Öğretmen (K.K.6) şu yanıtı verdiğini belirtmiştir: *“Deizmin ilk çıkışındaki kozmolojisine göre evren sonsuzdur, Tanrı da sonsuzdur. Halbuki iki ayrı sonsuzun olması mantıklı değil. Artık anlaşıldı ki evren sonludur. Şu halde deizmin neden Tanrı yarattıkları ile ilgilenmesin sorusunu bu güncel bilgilerle aydınlatması gerekir. Üstelik Tanrı hakkındaki bilgiyi, eserlerinden tümevarımla elde ettiğimizde bir yanılma payı ve olasılık payı olur. Onun hakkında en doğru bilgi kendisinin vahiyle verdiği bilgidir. İnsan cismen toz zerresi gibi olsa da nefis yönü (ruhsal yönü) itibariyle çok önemli bir varlıktır. ‘Âlimin ölümü âlemin ölümüdür’ sözünde de bu anlatılmaktadır.”*

Yukarıda üçüncü sırada yer alan benzer bir soruya ise sorunun muhatabı olan Öğretmen (K.K.1) şu cevabı vermiştir: *“Yaratıcı yaratıcı olmuş olabilmesi için her anlamda en mükemmel olmalı en mükemmel olmalı ki muhtaç olmasın. Her anlamda mükemmel olan bir*

varlık anlamsız iş yapmaz. Yaraticının bizi yaratıp bırakmış olması israf oyun eğlenceden başka bişey olmuş olamaz. Ayrıca yaratıp bizlere sonsuz olma arzusu var olma arzusu vermiş olan yaratıcı bu arzunun cennette veya cehennemde devamını sağlamaması (haşa) rahmet yönünden kusurlu eksik olmasını gerektirir. İşte en asgari bu iki nokta açısından yani Hikmet ve Rahmet eksikliği olmaması açısından bizi var ettikten sonra başıboş bırakmış olamaz. Bizi başıboş bırakması aklen muhal olduğu kadar sonraki hayatımızın neye göre olacağını bildirmiş olması bildirmemiş olmasına göre daha mantıklıdır. Bu durumda deistlerin reddettiği peygamberlik müessesesi de var olmalıdır.”

“Allah o büyüklüğüyle tenezzül edip bizimle mi ilgilenecek?” şeklindeki yedinci soruya karşılık ise soruya muhatap olduğunu belirten Öğretmen (K.K.7) şu yanıtı vermiştir: *“Tenezzül edip etmeme açısından bakarsak, tenezzül etmeyecek olan hiç yaratmaya da tenezzül etmezdi.”*

Görüldüğü üzere bu sorulara verilen cevaplar, ilgili öğretmenler tarafından kimi zaman dinî ve teolojik argümanlarla desteklenerek kimi zaman da aklî birtakım çıkarımlardan hareket ederek cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

İkinci grup sorular “peygamberin varlığı” ya da “peygamberin varlığının imkânı ve gerekliliği” üzerine yoğunlaşan sorulardan oluşmaktadır. Bu bağlamda değerlendirilebilecek sorulara ise yukarıdaki 2, 5, 6, ve 8 numaralı sorular dâhil edilmiştir.

2 numaralı soruya ilgili Öğretmen (K.K.12) tarafından verilen cevap şu şekilde olmuştur: *“Allah c.c. evet bizleri yaratıp bu dünyaya gönderiyor. Doğumumuz belli ölümümüz belli. Bu kısacık bir ömrün bir amacı olmalı değil mi? Ki bu amacı da, neden yaratıldığımızı da Allah bize bildiriyor. Nasıl bildiriyor? Elçileriyle ilahi kitaplar göndererek... Onlar bize her anlamda örnek oluyor. Onların örnekliliğini somut örnekler vererek izah etmeye çalışıyorum. Tabi sorulara verilen cevaplar öğrenciyle muhabbet ederken şekilleniyor. Hidayet yine Allah’tan. Bize düşen yargılamadan, tatlı dille izah etmek. Ve öğrencilerimiz için dua etmek.”*

“Neden peygamber veya kitap vs var? Tanrı neden bizimle uğraşüyor?” şeklindeki 5 nolu soruya sorunun muhatabı Öğretmen (K.K.4) tarafından *“Tanrının kimse ile uğraştığı yok. Hepsi gerekli.”* cevabı verilmiştir. Ancak bu cevabın soruyu yönelten öğrenciyi ne derece tatmin edebildiği tartışmalı ve şüphelidir.

6 numaralı soru ise Allah’ın “her şeye gücü yeten” olma özelliğiyle peygambere neden ihtiyaç duyduğu meselesini gündeme getirmektedir. Bu soruyla karşılaşan Öğretmen (K.K.13)

şu yanıtı vermiştir: *“Tanrı elbetteki her şeye gücü yetendir fakat bizler öyle değiliz. Gücümüz sınırlı. Bu sebeple her şeyi anlamakta muktedir değiliz. Peygambere ihtiyacı olan Allah değil bizleriz. Bu yüzden peygamber göndermiştir.”*

8 numaralı soru da peygamberin varlığının imkânına ilaveten, peygamberin varlığını dinin ana unsuru olarak gören dinlerin bu konu hakkındaki iddialarına da şüpheyile yaklaşıldığını göstermesi açısından önemlidir. “Ya peygamber diye bir şey yoksa, bizi kandırıyorsa?” şeklindeki bu soruya soruyla muhatap olan Öğretmen (K.K.14) şu yanıtı vermiştir: *“Yüce Allah bizlere rehber olsun diye içimizden seçtiği elçileri göndermiştir Allah doğru yolu göstermeden hesaba çekmez.”* Bu cevabın, içerisinde bir sorgulama ve şüphe barındıran böylesine önemli bir soru için yeterli olup olmadığı tartışılmalıdır.

Öğrencilerin peygamberin varlığı ile ilişkili olarak yönelttikleri bir soru da doğruyu bulmak için aklın yeterli olup olmadığı meselesine dairdir. Bu çerçevede öğrencilerinden, “Peygamberlerin tebliğ görevi olmazsa biz aklımız ile Allah’ı bulamaz mıyız?” şeklindeki bir soruyla karşı karşıya kaldığını belirten bir Öğretmen (K.K.15) *“Allah’ı bulabiliriz ama ona nasıl kulluk edeceğimizi peygamberlerden öğreniriz”* yanıtını verdiğini belirtmiştir.

Yöneltelen sorulardan bir kısmının “Allah’ın müdahalesiyle” ilişkili olduğu görülmektedir. Sözü edilen müdahaleyi Allah’ın insanı imtihan etmesiyle birlikte değerlendiren öğrencilerin bu çerçevede sorduğu sorular, yukarıdaki 9, 10, 11 ve 12 numaralı sorulardan oluşmaktadır. Dokuzuncu soru esasen bir soru değil, bir düşünceye işaret etse de bunu bir soru olarak değerlendirmek gerekir. Öğrenci buna göre “Allah bizi sadece yarattı ve hayata müdahalesi yok!” şeklinde bir görüş belirtmiş, sorunun muhatabı Öğretmen (K.K.16) ise öğrenciye Kehf Suresinde geçen Musa ve Salih kul (Hızır) kıssasının tefsiri ile cevap verdiğini ifade etmiştir.

Aynı minvalde “Tanrı müdahale ediyorsa imtihan nasıl var?” sorusunu yönelten başka bir öğrencinin sorusuna karşılık Öğretmen (K.K.9) *“Müdahale ettiği bilinciyle imtihan bilincine erişiyoruz ve her zaman kulundan haberdar olan, duasını işiterek yalnız bırakmayan Tanrı’nın yaşam dizaynımızda etkin olan din ve peygamber göndermesi, bizi başıboş, kendi halimize bırakmadan imtihanı kazanmamıza yardımcı oluyor.”* Cevabını vermiştir.

Onbirinci soruda “Allah dünyaya müdahale eder mi?” sorusunu yönelten öğrenciye sorunun muhatabı olan Öğretmen (K.K.5) ise Allah’ın “Hâlik” ismini ayrıca külli ve cüz’i irade kavramlarını açıklayarak öğrenciye cevap verdiğini belirtmiştir.

Kendisine “Allah niye imtihan ediyor?” sorusunun yöneltildiğini belirten Öğretmen (K.K.11) ise şöyle yanıt verdiğini belirtmiştir: *“Allah dilediğini yapabilecek yegâne güç ve kudret sahibidir. Bizleri dünya hayatında imtihan etmeyi dilemiştir. Cenneti ve cehennemi yaratmıştır. Bizlere uyarıcı olarak peygamber göndermiştir. İnsana akıl vermiştir. İnsan aklını ve iradesini güzelce kullanırsa onu cennetle müjdelemiştir. Tam tersi yönde hareket ederse de cehennemiyle cezalandıracağını bildirmiştir.”*

Öğrencilerden gelen soruların önemli bir kısmının da “deizmin ne olduğu” ile alakalı olduğu görülmektedir. Bu soruyu öğrencilerin yöneltmiş olmaları, iki muhtemel sebepten kaynaklanmış olabilir. Birincisi “öğrenciler, deizmi ilk kez duymuşlardır; ilk kez duydukları bir kavram hakkında öğretmenlerinden bilgi almak istemişlerdir”. İkinci muhtemel sebep de “öğrencilerin az çok duydukları, fikir sahibi oldukları bir kavram hakkında, bilgisine güvendikleri bir kişi olarak öğretmenlerinden bilgi almak istemeleri” olabilir. Ancak sebebi her ne olursa olsun, öğrencilerin böyle bir soruyu yöneltmiş olmalarını, doğru bilgiyi önemsediklerini göstermesi açısından son derece kıymetli görmekteyiz. Kısaca “Deizm nedir, ne demektir?” şeklinde sorulan bu sorulara, sorunun muhatabı olan Öğretmenlerin verdiği cevaplar aşağıdadır:

“Tanrı dışında herşeyi inkâr eden bir beşeri ideoloji” (K.K.17)

“Allah var, peygamber yok” (K.K.18)

“Deizm son dönemlerde yaygınlaşan bir felsefi akım ve dindir. Deistler bir yaratıcı olduğunu kabul etselerde peygamberleri kabul etmez, Tanrı'nın evrene müdahalesini kabul etmez ve ahireti de kabul etmezler. Deistler Tanrı'nın varlığını reddetmeseler de onların kabul ettikleri Tanrı inancı İslam'daki Allah inancından çok farklıdır. Bu sebepten deistler ayrı bir inanç grubudur.” (K.K.19)

SONUÇ

Sonuç olarak ergenlik dönemindeki birçok öğrencinin ateizm veya deizm düşüncesine karşı bilişsel bir farkındalık içinde olduğu, bununla birlikte bu inanç algılarının oluşmasında ergenlik döneminin çalkantılarının ve sorgulamalarının; sosyal medya, sosyokültürel çevre ve sekülerleşmenin de beraberinde getirdiği özgür ve rahat yaşama isteği ve arzusunun da etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte söz konusu inançların yayılmasında bireysel farklılıkların, aile yapılarının, ahlak yapısının çok etkili olmadığı da görülmüştür. Nitekim biri seküler diğeri muhafazakâr aile ortamlarında yetişen iki farklı çocuk deizm veya ateizme aynı oranda ilgi duyabilmektedir.

Araştırma sonucu şunu göstermektedir ki ortaokul öğrencilerinden ziyade lise öğrencilerinin geneli ateizm veya deizmi duymuş, bir kısmı felsefe veya din derslerinden, bir kısmı sosyal medya, internet, basın yayın organlarından (dergi, kitap vb.) ve sosyo-kültürel çevrelerinden görmüş ve öğrenmişlerdir. Günümüzün gençleri özellikle sorgulayıcı bir düşünüş tarzına sahip olduklarından karşılaştıkları ve kendilerine ilgi çekici gelen olay, durum ve meseleleri merak edip araştırmakta ve sorgulamaktadır. Bu sorgulama döneminde sorularını yönelttiği uzman kişiler sorulara net ve özenli cevaplar vermezlerse bu sefer de merakını sosyal medya ve internet siteleri üzerinden gidermenin yollarını bulmaya çalışmaktadırlar. Özellikle din ve inanç içeriğine sahip çeşitli internet siteleri gençleri içlerine çekebilmek, çarklarında döndürebilmek ve hedeflerine hizmet ettirmek amacıyla onlara her türlü desteği vermekte, ücretsiz kitap göndermekte ve akranlarıyla buluşabilecekleri çeşitli imkân ve platformlar sunmaktadır. İşin bilincinde ve bilgisinde olarak okullarda görev yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin her daim yetkin dini bilgi ve anlayışla, araştırma, öğrenme, bilgilendirme şuuruyla hareket etmesi gerektiği anlaşılmıştır. Bahsi geçen öğretmenlerin ateizm, deizm ve benzeri türdeki çeşitli inançların öğrencilerin zihninde oluşturduğu soru ve sorunlar karşısında da donanımlı olmaları ve doyurucu ve tatmin edici cevaplar üretmeleri gerektiği görülmüştür.

KAYNAKÇA

- Altunışık, Mehmet Akif. “İlk Deistlere Göre Deizmin Temel İnançları”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 19/2 (2019), 615-642.
- Aydın, Mehmet S. *Din Felsefesi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 10. Baskı., 2007.
- Bremmer, J.N. “Atheism in Antiquity”. *The Cambridge Companion to Atheism*. ed. Michael Martin. New York, 2007.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 3. Basım., 1999.
- Düzgün, Şaban Ali. “Deizm: Deist Gruplar ve Temel Doktrin”. *Diyanet Dergi* 320 (2017), 6-9.
- Guthrie, W.K.C. *İlkçağ Felsefesi Tarihi*. çev. Ahmet Cevizci. Ankara, 1999.
- Hyman, Gavin. *Ateizmin Kısa Tarihi*. çev. Dilek Şendil. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2010.
- Kirman, Mehmet Ali. “Davet İle Deizm Arasında Sıkışan Gençlik”. *Yeni Usullerle İslamî Tebliğ ve Temsil*. 129-148, 2019.
- Sevinç, Kenan. “Ateizmin Boyutları ve Tipleri”. *İslâmî İlimler Dergisi* 12/3 (2017), 101-132.
- Şimşek, İsmail. *Ataizmden Ateizme Tanrı ve Yanılgılar*. Ankara: Eskiyeeni Yayınları, 1. Vaskı., 2020.
- Şimşek, İsmail. *Yeni Başlayanlar İçin Din Felsefesi*. Ankara: Otto Yayınları, 1. Baskı., 2001.
- Welteck, D. “The Medieval Period”. *The Oxford Handbook of Atheism*. ed. Stephen Bullivant, Michael Ruse. Oxford, 2013.

KAYNAK KİŞİLER

Kişi Kodu	Adı-Soyadı	Mesleği	Yaş	Cinsiyet	Öğrenim Durumu	Görev Yaptığı Okul Türü
K.K.1	Okan Çoban	Öğretmen	20-30 arası	Erkek	Lisans	Lise
K.K.2	Birgül İnci	Öğretmen	20-30 arası	Kadın	Yüksek Lisans	Lise
K.K.3	Doğan Köse	Öğretmen	51 ve üstü	Erkek	Lisans	Ortaokul
K.K.4	Mustafa Aykan	Öğretmen	31-40 arası	Erkek	Lisans	Lise
K.K.5	Üzeyir Aktaş	Öğretmen	41-50 arası	Erkek	Lisans	Ortaokul
K.K.6	Hasan Hüseyin Yıldız	Öğretmen	51 ve üstü	Erkek	Yüksek Lisans	Lise
K.K.7	Nazife Kaya	Öğretmen	41-50 arası	Kadın	Lisans	Lise
K.K.8	Dilek Çakır	Öğretmen	41-50 arası	Kadın	Ön Lisans	Lise
K.K.9	Burcu Türk	Öğretmen	20-30 arası	Kadın	Lisans	Lise
K.K.10	Orhan Yıldırım	Öğretmen	41-50 arası	Erkek	Lisans	Lise
K.K.11	Şeyma Kocaman	Öğretmen	31-40 arası	Kadın	Lisans	Ortaokul
K.K.12	Rukiye Zeynep Eyvaz	Öğretmen	20-30 arası	Kadın	Lisans	Lise
K.K.13	Dilek Alabay	Öğretmen	20-30 arası	Kadın	Lisans	Lise
K.K.14	Serap Pirinçci	Öğretmen	41-50 arası	Kadın	Lisans	Lise
K.K.15	Hatice Sarıkaya	Öğretmen	41-50 arası	Kadın	Lisans	Ortaokul
K.K.16	Abdullah Karakan	Öğretmen	41-50 arası	Erkek	Yüksek Lisans	Lise
K.K.17	Yasar Çıraklı	Öğretmen	41-50 arası	Erkek	Lisans	Ortaokul
K.K.18	Hasan Özçelik	Öğretmen	41-50 arası	Erkek	Lisans	Lise
K.K.19	İlyas Sarıkaya	Öğretmen	31-40 arası	Erkek	Lisans	Lise

ÖĞRENCİLERİN ATEİZM VE DEİZM'LE İLGİLİ SORDUĞU SORULAR VE BU SORULARA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN VERDİĞİ CEVAPLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Yazar : Elif Yücel Sayfa Sayısı : 30 Kelime Sayısı : 6644 Karakter Sayısı : 48709

ORJİNALLİK RAPORU

BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ
%21	-	-	-

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	Marmara Üniversitesi - Psikososyal açıdan inançsızlığın oluşum ve gelişimi	%3
2	Avrasya Üniversitesi - Yerel yönetimlerde dijital dönüşüm uygulamaları: Trabzon ili örneği	<%1
3	Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü - Erken çocukluk döneminde ikinci dil eğitimi	<%1
4	İslami İlimler Dergisi - Ateizmin Boyutları ve Tipleri	<%1
5	Pamukkale Üniversitesi - Yabancılaşma Ve Dindarlık Üzerine Bir Araştırma	<%1
6	ebs.pau.edu.tr - Internet Source	<%1
7	Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü - Denizli ili meteorolojik verilerinin trend analizi	<%1
8	Pamukkale Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü - Döküm hataları ve önlenmesi için tasarım yöntemleri	<%1
9	0 - Internet Source	<%1
10	0 - Internet Source	<%1
11	0 - Internet Source	<%1
12	Sakarya Üniversitesi - Ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde 'kaza ve kader inancı' Öğretiminin öğretim programları, ders kitapları ve öğretmen görüşleri bağlamında incelenmesi	<%1
13	Necmettin Erbakan Üniversitesi - Budizm'de mezhepleşme süreci: Mahayana ve Theravada mezheplerinin oluşumu ve karşılaştırılması	<%1

14	Kırıkkale Üniversitesi - Necip Fazıl Kısakürek'e göre gençlik ve eğitimi	<%1
15	Gaziantep Üniversitesi - İslam düşüncesinde insanın varlık nedeni	<%1
16	Necmettin Erbakan Üniversitesi - Erken dönem Hıristiyanlık'ta Gnostik düşüncenin öncüleri	<%1
17	Ankara Üniversitesi - Galibilik'in din anlayışı: Mamak örneği	<%1
18	Erciyes Üniversitesi - Sosyal medyada linç kültürü: Twitter'da örnek olay incelemesi	<%1
19	0 - Internet Source	<%1
20	Çukurova Üniversitesi - Vergi Hukuku açısından bağış ve yardımlar	<%1
21	0 - Internet Source	<%1
22	Gazi Üniversitesi - Plan düzensizliğinin yapıların deprem davranışına etkisinin yapay zekâ sistemleri ile optimizasyonu ve modellenmesi	<%1
23	Dokuz Eylül Üniversitesi - Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ve hayat boyu öğrenme faaliyetlerine katılım düzeyleri(Karşıyaka-Bayraklı örnekleme)	<%1
24	Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi - DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN MESLEKLERİNİ ETKİLİ OLARAK YÜRÜTEBİLMELERİNİN ÖNÜNDEKİ ENGELLERE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ	<%1
25	Sakarya Üniversitesi - Thomas Reid'in algı teorisi	<%1
26	Yeditepe Üniversitesi - İlköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde eğitsel oyun yönteminin uygulanma durumu(Tuzla örneği)	<%1
27	Kastamonu Education Journal - Kavram Haritalarının Genel Biyoloji Dersine Yönelik Tutum ve Akademik Başarıya Etkisi	<%1
28	0 - Internet Source	<%1
29	Kastamonu Education Journal - Prediction of Level of Job Satisfaction of Teachers on Perception of Organizational Trust of Teachers: Study of Regression Analysis	<%1
30	0 - Internet Source	<%1
31	Asos Yayınları - RESS_2019_Tam_metin 3.ress	<%1
32	Pamukkale Üniversitesi - Halife Me'mûn'un Şîa politikası	<%1
33	0 - Internet Source	<%1

34	0 - Internet Source	<%1
35	Journal of Education in Science Environment and Health - Investigation of the Effects of Out-of-School Learning Environments on the Attitudes and Opinions of Prospective Classroom Teachers about Renewable Energy Sources	<%1
36	Asos Yayınları - Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Tam Metin1 2.asos	<%1
37	Batman Üniversitesi - Siirt'in Kurtalan ilçesinde görev yapmakta olan lise öğretmenlerinin boş zamanlarını değerlendirme engellerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi	<%1
38	Gaziantep Üniversitesi - Klâsik Türk şiirinde zâhirî ve bâtinî mitoslar	<%1
39	Necmettin Erbakan Üniversitesi - Eleştirel düşünce ve dindarlık	<%1
40	Fırat Üniversitesi - Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde zihin haritası oluşturmanın öğrenci başarısına, kalıcılığa ve öğrenmedeki duyuşsal özelliklere etkisi	<%1
41	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi - Diyanet aylık dergi'nin inanç konuları açısından değerlendirilmesi	<%1
42	İslam Araştırmaları Dergisi - Deizm Bağlamında Ortaöğretim Okullarında İnanç Algısı -Adıyaman Örneği = The Perception of Belief in Secondary Schools in the Context of Deism -Adıyaman Example-	<%1
43	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi - Modern Çağ Deizminin Nedenleri ve Sonuçları = Reasons Causing Deism of Modern Age and Consequences	<%1
44	OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi - . Farklı Öğretim Kademelerindeki Öğrencilerin Deneme Türündeki Yazılı Anlatım Becerilerinin Değerlendirilmesi	<%1
45	Erciyes Üniversitesi - Dini otorite ve teşkilatlarının sosyolojik analizi (Diyanet İşleri Başkanlığı örneği)	<%1
46	emrahcilasun.com - Internet Source	<%1
47	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi - Öğrencilerin ahlaki olgunluk düzeyleri ve DKAB dersine yönelik tutumları (Rize ili örneği)	<%1
48	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi - Ortaöğretim öğrencilerinin değer algılarının incelenmesi: Eskişehir ili örneği	<%1
49	Atatürk Üniversitesi - İmam hatip ortaokulu öğrencilerinin beden eğitimi ve spor dersine katılımına yönelik ana baba tutumlarının farklı değişkenler açısından incelenmesi	<%1
50	www.okulsoru.com - Internet Source	<%1
51	Düzce Üniversitesi - Okul yaşam kalitesinin okula yabancılaşmaya etkisinde sosyal adaletin aracılık rolü	<%1
52	Necmettin Erbakan Üniversitesi - 6. sınıf din kültürü ve ahlak bilgisi dersi müfredatının 'inanç, Hz Muhammed, ahlak' öğrenme alanı öğrenci kazanımlarının öğretmenler tarafından değerlendirilmesi	<%1

53	www.fikriyat.com - Internet Source	<%1
54	İslam Araştırmaları Dergisi - İlahiyatçılar İçin Hadislere Yaklaşım Ölçeğinin (İHYÖ) Güvenirlik ve Geçerlik Çalışması	<%1
55	Kafkas Üniversitesi - Sosyal bilgiler öğretmenlerinin gezi-gözlem tekniğini kullanırken yaşadıkları problemler ve kazanımlara ilişkin görüşleri	<%1
56	Pamukkale Üniversitesi - Apateizm Nedir? Ne Değildir?	%2
57	İslam Araştırmaları Dergisi - Mutahhari, Materyalizm ve Eleştirisi = Mutahhari, Materialism and Criticism	<%1
58	Ekonomik Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Derneği - Ateist Sitelerin ve Sosyal Medya Hesaplarının Hz. Peygamber Algısı ve Hz. Peygamber'e Yöneltiltikleri Eleştiriler	<%1
59	Marmara Üniversitesi - Kant'ın felsefî teodiseleri eleştirisi ve teodise anlayışı	<%1
60	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi - Kavram Atlası: Din Psikolojisi I-II	<%1
61	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi - Batı'da ortaya çıkan ateist fikirler ve eleştirisi (Dört Atlılar örneği)	<%1
62	www.ktp.isam.org.tr - Teizm-Ateizm Geirilimi: Postmodern Durumlar ve Problemler	<%1
63	İslam Araştırmaları Dergisi - Pratik Ateizmi Besleyen Dinsel Tutumlar = The Religious Attitudes That Motive for Practical Atheism	<%1
64	Ankara Üniversitesi - Teizm ve ateizm: Delilci kötülük problemi	<%1
65	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi - Türkiye'de Din Felsefesi Alanında Yapılmış Olan Doktora Tezlerinin Ele Aldığı Konular Açısından Analizi	<%1
66	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi - Türkiye'de Lâdinî (nonreligious) Arayışları Çalışmak: Dinden Uzaklaşma ve Ayrılma Eğilimlerine Dair Kavramsal Bir Çerçeve Önerisi	<%1
67	Ankara Üniversitesi - Thomas paine'in Din Anlayışı	<%1
68	0 - Internet Source	<%1
69	İslam Araştırmaları Dergisi - Davet ile Deizm Arasında Sıkışan Gençlik	<%1
70	harbimekan.com - Internet Source	<%1
71	www.kitappazarlama.com - Internet Source	<%1
72	Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi - AYETLER IŞIĞINDA CAHİLİYEDEN İSLAM'A KIZ ÇOCUĞU/KADIN HAKLARININ TAHVİLİ	<%1

73	Karabük Üniversitesi - Yeni ilm-i kelâm süreci ve deizm	<%1
74	Hacettepe Üniversitesi - Teknoloji bağımlılığı ve sosyal kimlik oluşumu: Y nesli	<%1
75	suffagah.com - Internet Source	<%1
76	www.islamforumlar.net - Internet Source	<%1
77	harikahaber.org - Internet Source	<%1
78	0 - Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt: 6 - Sayı: 11 Sayı Tam Dosyası.	<%1
79	PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (Dergipark) - Mutluluk Ahlakı Mümkün müdür?	<%1
80	Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi - Uluslararası sistemde “öteki”nin kimlik analizine dair: Biz’e karşı “onlar”	<%1
81	Harran Üniversitesi - Garanik kıssası ve oryantalist yaklaşımlar	<%1
82	Dokuz Eylül Üniversitesi - Mukaddimât-ı Erbaa hâşiyelerinde kelâmî tartışmalar(Alâeddin Arabî bağlamında)	<%1
83	İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa - Sosyal medyadan elde edilen materyallerin ceza yargılamasında delil olarak kullanılıp kullanılmayacağı konusunda avukatların görüşlerinin araştırılması	<%1
84	www.donanimpro.com - Internet Source	<%1
85	Kara Harp Okulu Komutanlığı - NATO'nun askeri transformasyonunun (dönüşümünün) Türk Hava Kuvvetleri proje ve teknolojilerine etkilerinin analizi	<%1
86	Marmara Üniversitesi - Osmanlı Devleti'nde imamlik (19.yüzyıl İstanbul örneği)	<%1
87	0 - Internet Source	<%1
88	www.ihvanlar.net - Internet Source	<%1
89	Necmettin Erbakan Üniversitesi - Lise öğrencilerinin deizm algısına dair sosyolojik bir araştırma (Başakşehir örneği)	<%1
90	www.ktp.isam.org.tr - Ortaokullarda Seçmeli Ders Olarak Okutulan Kur'an-ı Kerim Dersine Yönelik Likert Tipi Bir Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi	<%1
91	Pamukkale Üniversitesi - Kelâm İlminde Metodoloji ve Problemlerin Dönemsel Doğuşu ve Gelişimi	<%1

Benzerlik Raporu

Elif Yücel adına yüklenen "**ÖĞRENCİLERİN ATEİZM VE DEİZM'LE İLGİLİ SORDUĞU SORULAR VE BU SORULARA DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETMENLERİNİN VERDİĞİ CEVAPLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ**" isimli eserin benzerlik testi yapılmıştır. Test sonucunda benzerlik oranı %21 bulunmuştur.

Doküman Kodu : 729725_1706281155171

Doküman Kodu ile bu dokümanın doğruluğu
<https://app.intihal.net/kontrol.jsp> adresinden kontrol edilebilir.